בחזרה לאקרה: בין נינה סימון, אמה אטה איידו, פסבינדר וה"קוקטס"

ספרו החדש של האמן והחוקר האמריקני מליק גיינס, "*פרפורמנס שחור בשולי השמאל: היסטוריה של הבלתי אפשרי*", נע בין ניו יורק וסן פרנסיסקו, פריז ומינכן, אקרה ולאגוס. הוא מציע דיון חיובי ומלא חיים בשלל יצירות במה, אופנה, קולנוע, טלוויזיה ומוזיקה. סעדי ניקרו סוקר את הספר ודן בהצטלבויות הרבות המתרחשות בו בין תיאטרליות, גזע, סובייקטיביות ומיניות.

סקירה מאת סעדי ניקרו נובמבר 6, 2018

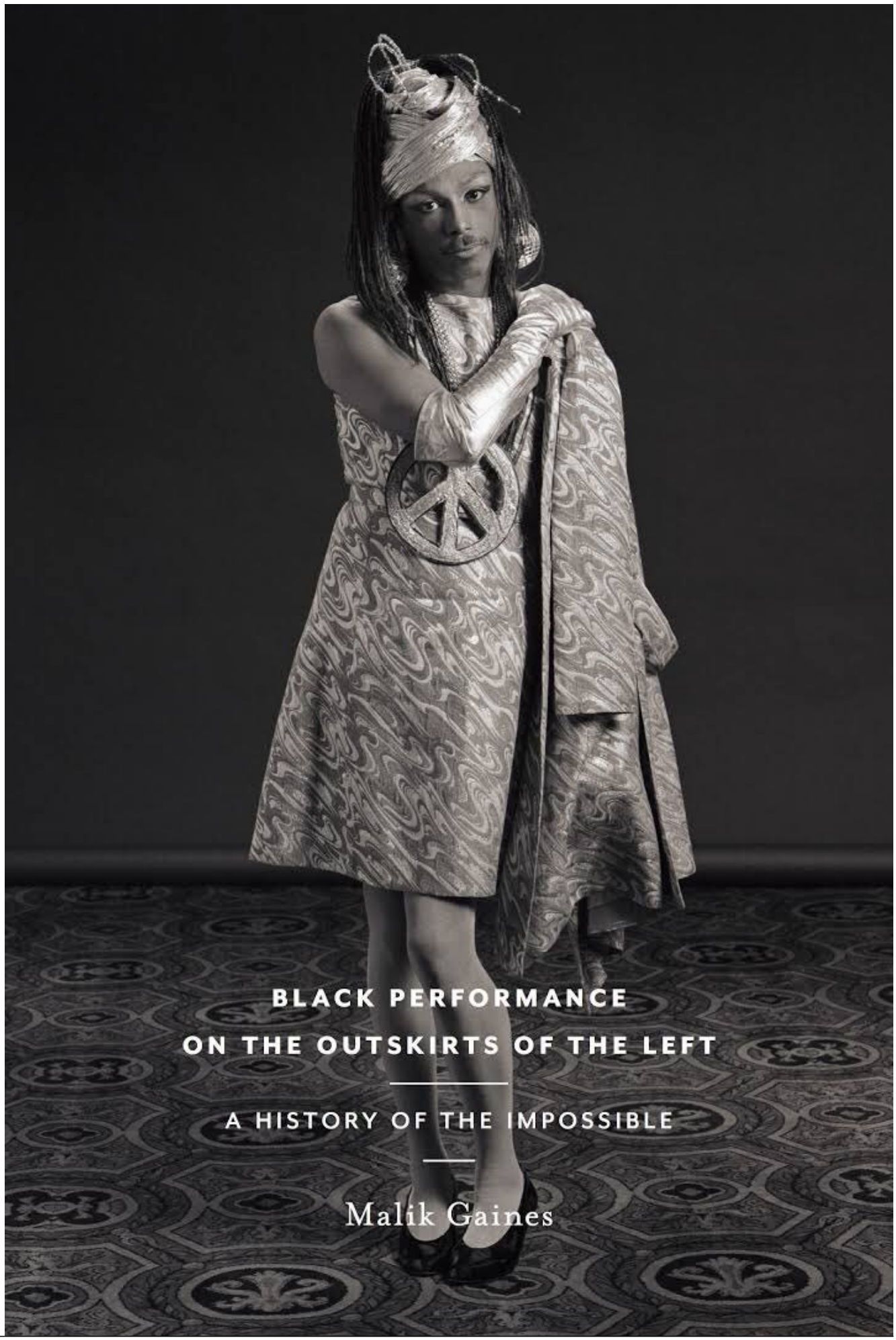
.*Black Performance on the Outskirts of the Left: A History of the Impossible* Malik Gaines, (New York: New York University Press, 2017)

. Translated by Michael Lucey. (South Pasadena: *Returning to Reims* Didier Eribon, Semiotext(e), 2013)

בעת שקראתי את*פרפורמנס שחור בשולי השמאל: היסטוריה של הבלתי אפשרי* , ספרו של האמן והחוקר האמריקני מליק גיינס (Gaines), קראתי גם את*בחזרה לריימס*מאת האינטלקטואל הצרפתי דידיה אריבון (Eribon). זה האחרון הקדים את הראשון בכמעט עשור. את ספר הזיכרונות של אריבון קראתי בעקבות המלצה של עמית המכיר את הרקע שלי. הספר משרטט את המתח בין מוצאו של אריבון ממעמד הפועלים בעיר הצרפתית ריימס (Reims) לבין ההומוסקסואליות שלו ואת תהליך קבלתו את שורשיו הצנועים. זמן רב לאחר שיצא מ"הארון המיני", אריבון מתעד בספר את מאמציו לצאת מ"הארון המעמדי".

למרות ששני הספרים מציגים מודעות רבה לתרבות פוליטית ולאקטיביזם שמאלי, הם שונים מאוד בסגנונם ובתחום עיסוקם. בהשוואה לסוגיות האישיות והמקומיות של אריבון, גישתו של גיינס רחבה יותר. הוא מציג חקירה ביקורתית של יצירות תיאטרון, אופנה, קולנוע וטלוויזיה, כמו גם של מופעי מוזיקה, ומתייחס לצמתים שונים בהם מצטלבים גזע, שחורות ומיניות, טרנס-ג'נדריות וטרנס-מיניות. רבים מנושאי ספרו מקורם בשנות השישים של המאה הקודמת, והוא מדלג בין ניו יורק לסן פרנסיסקו, פריז ומינכן, אקרה ולאגוס.

unnamed.jpg

BLACK PERFORMANCE
ON THE OUTSKIRTS OF THE LEFT
A HISTORY OF THE IMPOSSIBLE
Malik Gaines

[1]כריכה קדמית, מיצג שחור בשולי השמאל: היסטוריה של הבלתי אפשרי, מאת מליק גיינס
הוצאת אוניברסיטת ניו יורק, ניו יורק, 2017

אני מזכיר בקצרה את ספרו של אריבון כדי להבליט דווקא את מרכיבי התרומה הרעיונית שגיינס מציג בספרו - ההיקף הרחב, חוצה התחומים, *שלפרפורמנס שחור* מציע היפרדות ביקורתית מהמזג ההגליאני הטבוע במהותו של *בחזרה לריימס* . למרות נסיונו של אריבון להימנע ממתן מעמד מיוחד למיניות ככוח המניע של מאמציו "להשתייך לעצמו", הוא מתמיד בהתבוננות דרך עדשה של הכרה כפולה. בתיאור התמרונים שבעזרתם הוא מסתיר את הרקע המעמדי שלו תוך שהוא לומד להשתלב במעגלים אקדמיים ואינטלקטואליים בפריז, אריבון מסביר את "הארון המעמדי" שלו במלים אלו: "אני מתכוון לומר שאימצתי את המגבלות הנכפות על ידי סוג אחר של התחזות; אימצתי לעצמי סוג אחר של אישיות דיסוציאטיבית, או הכרה כפולה" (27). אי לכך, הנושא והסגנון של ספר היומן של אריבון נוטים להיות מונחים על ידי רגשות של טינה וחרדה.

אין בכך כדי לומר שלטינה ולחרדה אין תפקיד חשוב ביצירת סובייקטיביות פוליטית, תרבות אינטלקטואלית, מיצג ותיאטרון רדיקלי. אלא שהמזג האקזיסטנציאלי והפרדיגמה של הכרה כפולה נותרים שקועים עמוק במושגים של איזון כוחות, ומעדיפים יחסיות פוליפונית (רב-קולית) על יחסיות הטרופונית (אחרות קולית). כנגד אותה שניות פתירה של אדון ועבד, -גיינס חוקר את פעולות אמני המופע אותם הוא סוקר כדי לבטא את מה שהוא מכנה "הכרה מרובעת", כלומר, הכרה פי ארבע (22).

[2] e-flux Lectures: Malik Gaines, “A History of Impossible Progress”

Video of e-flux Lectures: Malik Gaines, “A History of Impossible Progress”
מליק גיינס מרצה אודות ספרו במסגרת הרצאות flux-e, פברואר 2017

רעיון ההכרה הכפולה במחקרים על גזע ושחורות צמח מתוך כתביו של וא"ב דו בויז (Bois Du) מראשית המאה העשרים, ובמיוחד ספרונשמתם של השחורים *[3]* 1 - מחקר ביקורתי על העבדות בארצות הברית, שיצא לאור לראשונה בשנת 1910. המחקר החשוב והיצירתי להפליא של דו בויז הניח את המסד לבחינה של התהליך שבו שעבוד על רקע גזע מערב בתוכו משהו דמוי מראה פנימית, או "צעיף", שמשפיע על (או ממשטר את) המבט או הבחינה העצמית - בדומה למה שפרנץ פאנון (Fanon) כינה "מניכאי"2, ומה שלאקאן (Lacan), ממניעים שונים מאוד משני אלה, כינה המדומה, או האגו האידיאלי. אל מול הנחת בסיס של איזון אפשרי בין האגו לאידאלי, בין העצמי לאחר ובין שחור ולבן, גיינס מקדם "סובייקט שחור ארעי". כחלופה ל"שלמות הזהות השחורה" הוא מצדד בפיצול (fragmentation) של הסובייקטיביות השחורה (35).

[4] The Souls of Black Folk (FULL Audiobook) - part 1

Video of The Souls of Black Folk (FULL Audiobook) - part 1
וא"ב דו בויז, נשמתם של השחורים (1910), ספר קולי (אודיו), חלק א'.

בהתאמה, הפרק הפותח של*פרפורמנס שחור*מאמץ תפישות של סובייקטיביות פעילה, רב-מקומית, רב-משמעית, ארעית וחוצת גזרות. תחת הכותרת "ההכרה המרובעת של נינה סימון", גיינס דן בכמה מהופעותיה של זמרת הג'אז במונחים של "הממד הפוליטי של התיאטרליות של נינה סימון" (23). ההופעות של סימון, לטענתו, מפרקות את המשמעות והיציבות של מושגים כמו צבע, מיניות, מגדר, וכן מעמד ואומה. "ההכרה המרובעת אינה מאפשרת לכוון אל תנאיה המשתנים קריאה של סמכות יחידה או התקדמות דיאלקטית", הוא כותב. תנאיה המשתנים של ההכרה המרובעת, הוא ממשיך ומסביר "הופכים את השליליות שבניכור לכוח יצרני... מייצרים ריבוי עמדות ומערערים באופן זמני את המושגים המוצקים הידועים כאלה

שסביבם התארגנו מושגי הגזע והמגדר" (22).

לאחר פרץ ראשוני זה של הבהרת מושגים (שנעזר בתשומת לב רעננה לרדיקליות הנפלאה של הופעותיה של סימון), גיינס לא מקדיש זמן רב לטיעון התיאורטי. מכאן והלאה, הקריאה בספרו קלילה ומהנה. בפרקים הבאים הוא מציע דיון ערני ביצירות תיאטרון וקולנוע, שכולן מקורן בשנות השישים של המאה הקודמת.

[5] Nina Simone: To Be Young, Gifted & Black

Video of Nina Simone: To Be Young, Gifted & Black
נינה סימון, להיות צעיר, מוכשר ושחור
עזבון נינה סימון

בפרק השני גיינס מתמקד בתיאטרון ובתנועה לשחרור השחורים במסגרת התנועות הפן-אפריקניות בגאנה. הוא מפתח קריאה מרתקת במחזה של אֶפואה סת'רלנד (Sutherland), *אֶדופה* (*Edufa*), משנת 1962, וגם ב*לבטים של רוח רפאים* (*The Dilemma of a Ghost*) מאת אֶמה אָטה אָיידוּ (Aidoo), משנת 1964. תוך שהוא עובר בין הטקסט, ההקשר והמניעים לפעולה שהובילו את שני המחזות הללו, גיינס מזהה דקויות שבעזרתן נתנו המחזאיות ביטוי למפגשים בין נושאים פמיניסטיים, דה-קולוניאליסטיים, לאומניים וגזעיים. בנוסף על הביקור שערך בגאנה בעצמו, המחקר של גיינס רחב ידיים ורגיש. לדוגמה, הוא מציין שהמסורות המטריארכליות של קהילות אקאן (Akan) בגאנה השפיעו על יצירה של סת'רלנד. בו בזמן, הוא בוחן את סבכי הקשרים הטרנס-לאומיים בין ניו יורק לאקרה, כמו למשל המימון שהעניקה קרן רוקפלר לאמנויות ולתרבות בגאנה (75). אני רואה בזאת מעלה מיוחדת של הספר: הוא נוהג על פי תאוריית החתכים והצמתים שהוא מקדם.

[6] 'Edufa' the play performed live on #theTrend

Video of 'Edufa' the play performed live on #theTrend
המחזה אֶדופה של אפואה סת'רלנד בהופעה חיה ב- #Kenya NTV ,theTrend

Performed live on #theTrend[7], NTV Kenya[8]

בפרק השלישי גיינס עובר מאקרה אל סצינות השוליים של התיאטרון והקולנוע במינכן ומתמקד ביצירתו הפורה להפליא של ריינר ורנר פסבינדר (Fassbinder). הוא דן בעיקר בגונתר קאופמן (Kaufmann), שחקן ומשתף פעולה מרכזי של פסבינדר, ועוסק בכמה מעבודות התיאטרון והקולנוע המוקדמות של הבמאי, כגון*וויטי* (*Whity*) משנת 1971. כמו במחקר שלו בכללותו, גיינס מתעניין כאן בעיקר בצמתים של מיניות, גזע, מעמד חברתי ולאומנות, שאת כולם מעמידה אמנותו של פסבינדר לביקורת. במסגרת גוף עבודה זה, "הגוף המגוזען (racialized) של קאופמן הוא סוכן של רב-משמעות או רב ערכיות רדיקלית, עמדה ביקורתית שמעמידה אל מול הסמכות ריבוי לא פתור" (97).

בניגוד לפסבינדר, קאופמן לא זכה לתשומת לב ביקורתית רבה במחקרים על קולנוע וטלוויזיה בגרמניה. הוא נולד לחייל אמריקני ולאשה גרמנייה והייתה לו קריירת משחק ממושכת, עד למותו במאי 2012. מרכזיותם של הצבע והגזענות עבורו עולה מכותרת ספרו האוטוביוגרפי,*הכושי הלבן מהסנברגל* (*Weiße Neger von Hasenbergl Der*), שיצא לאור בשנת 2005. הספר לא תורגם לאנגלית, ואף כי נראה שגיינס שולט במידת מה בשפה הגרמנית, הוא אינו מזכיר אותו. למען האמת, למרות שהוא עוסק בדמותו של קאופמן, שנזנחה במקצת במסגרת מחקרים של גזע, לתחושתי היה ראוי שגיינס יספק יותר רקע בפרק זה. לדוגמה, בהתחשב בעובדה שפרסומו הבינלאומי של קאופמן עמד בניגוד לקבלתו הצוננת בגרמניה, אני תוהה כיצד תפשו מבקרים מקומיים של התקופה את עבודתו המוקדמת של פסבינדר וכיצד התייחסו לדמותו המינית והמגוזענת של קאופמן.

[9] Whity

Video of Whity
קדימון לסרט "ווייטי", ריינר ורנר פסבינדר, 1971, 95 דקות

יחד עם זאת, בפרק הבא, שכותרתו "הקוקטס, סילבסטר ופרפורמנס כחיים" (The Cockettes, Sylvester and Performance as Life), מחקרו של ההקשרים עתירי הדחפים אל שב גיינס. בעבור גישתו הביקורתית החיובית של סילבסטר לאחר שזה עבר לסן פרנסיסקו ובהמשך הצטרף שם ללהקת ה"קוקטס". זוהי נקודת חוזק נוספת של הספר - בעודו דן בנסיבות, אירועים והקשר, גיינס מצליח לתאר כיצד סובייקטים מסוימים הצליחו לפעול באופן יזום ביחס לנסיבות קיומם. כפי שהוא כותב בסיכום, "השחורות שורדת ומתמידה לא רק כצורה של כפיפות, אלא כעמדה אנרגטית מאוד, שדרכה ניתן לתקשר" (202).

[10] The Cockettes (trailer)

Video of The Cockettes (trailer)
קדימון לסרט "Cockettes The", ביל וובר, דיוויד ויסמן, 2002, 100 דקות

הספר אף מפיק תועלת רבה מיצירתו המוזיקלית והתיאטרלית של גיינס עצמו, המופיעה בכמה מן התצלומים המודפסים בו. כחבר בקבוצת האמנים הרדיקלית מיי ברבריאן (Barbarian My) מאז תחילת שנות האלפיים, הוא כולל בטיעוניו את ניסיונו האישי במיצג ומופע. הניסיון היצירתי שלו בצליל ובקול נוכח ברוח החיונית והחיובית של כתיבתו.

המסלול שגיינס עצמו עבר גם מחזק את הדיון שהוא עורך בפרק האחרון של הספר, בו הוא עוסק במופעי מוזיקה עכשווית ומאיר את החיבורים בין שנות השישים של המאה הקודמת לבין ההווה. הוא מתמקד קודם כל במיצג של מוזיקה וקול שהעמיד האמן הניגרי מברלין, אמקה אוגבו (Ogboh), עבור הביאנלה ה-56 בוונציה, בשנת 2015.

[11] Emeka Ogboh – 'Lagos is a City That is Never Silent' | TateShots

Video of Emeka Ogboh – 'Lagos is a City That is Never Silent' | TateShots
אֶמֶקָה אוגבו, "לאגוס היא עיר שלעולם אינה דוממת", TateShots

[12] Biennale ARTE 2015 - The Song of the Germans - Emeka Ogboh

Video of Biennale ARTE 2015 - The Song of the Germans - Emeka Ogboh
אמקה אוגבו, השיר של הגרמנים, 2015 ARTE Biennale

מיצג צליל/שירה זה, בו מבוצע ההמנון הלאומי הגרמני, מתפקד כהדגמה משכנעת של ההבחנה שעשיתי קודם לכן, בין פוליפוניה והטרופוניה, כאשר הראשונה מיוחסת לדואליזם שבסופו של דבר ניתן לאזן, ואילו האחרונה - לריבוי הפורש מחדש את הכוח והתשוקה באופן שתואם יותר לחותם הביקורתי שמשאיר רעיון "ההכרה המרובעת" של גיינס. תחת כותרת המשנה "בבל" (Babel) גיינס כותב: "קול אחד פתח בשיר, ואחרים הצטרפו, עד שמקהלה שלמה הקיפה את המאזין בשפות מקבילות שמבצעות את אותה מנגינה כבדה, 'השיר של הגרמנים' ('Deutschen der Lied') – דואלה, איגבו, לינגלה, במון, קילונגו, יורובה, סנגו, מור, טווי ואוונדו".3 (181)

הבחירה של גיינס בעבודה זו של אוגבו היא מעניינת, בהתחשב באילן היוחסין הגרמני של פרדיגמת היחסים הדיאלקטית של הגל. לצד, וגם כנגד ייחוס רב השפעה זה, גיינס מתווה גנאולוגיות מתמשכות של "סתירות פרפורמטיביות" ו"מבעים רבי צדדים" (193) כדי לשבש רפרטוארים מוכתבים מראש של ניגודים.

1. W.E.B Du Bois, *The Souls of Black Folk.* Mineola: Dover Publications, 1994
תורגם לעברית בהוצאת נהר: ויליאם אדוארד בורגהרד דו בויז, נשמתם של השחורים, תרגום: רעיה ג'קסון, בנימינה, 2009 (הערת העורכת)

2. באנגלית: Manichean. ראו פרנץ פאנון, *מקוללים עלי אדמות* [13], תרגום: אורית רוזן, תל אביב: בבל, 2002 (הערת העורכת)
3. Douala, Igbo, Lingála, Bamun, Kilongo, Yoruba, Sango, More, Twi, and Ewondo

Source URL: http://tohumagazine.com/he/article/%D7%91%D7%97%D7%96%D7%A8%D7%94-%D7%9C%D7%90%D7%A7%D7%A8%D7%94-%D7%91%D7%99%D7%9F-%D7%A0%D7%99%D7%A0%D7%94-%D7%A1%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%9F-%D7%90%D7%9E%D7%94-%D7%90%D7%98%D7%94-%D7%90%D7%99%D7%99%D7%93%D7%95-%D7%A4%D7%A1%D7%91%D7%99%D7%A0%D7%93%D7%A8-%D7%95%D7%94%D7%A7%D7%95%D7%A7%D7%98%D7%A1

Links
[1] https://tohumagazine.com/sites/default/files/promo/unnamed.jpg
[2] http://tohumagazine.com/he/file/e-flux-lectures-malik-gaines-%E2%80%9C-history-impossible-progress%E2%80%9D
[3] http://www.nahar.co.il/NishmatamShelHashchorim.html
[4] http://tohumagazine.com/he/file/souls-black-folk-full-audiobook-part-1
[5] http://tohumagazine.com/he/file/nina-simone-be-young-gifted-black
[6] http://tohumagazine.com/he/file/edufa-play-performed-live-thetrend
[7] https://www.youtube.com/results?search_query=%23theTrend
[8] https://www.youtube.com/channel/UCqBJ47FjJcl61fmSbcadAVg
[9] http://tohumagazine.com/he/file/whity
[10] http://tohumagazine.com/he/file/cockettes-trailer
[11] http://tohumagazine.com/he/file/emeka-ogboh-%E2%80%93-lagos-city-never-silent-tateshots
[12] http://tohumagazine.com/he/file/biennale-arte-2015-song-germans-emeka-ogboh
[13] http://readingmachine.co.il/home/books/1141223713/chapter_1138485747